(2). Ochilov M., Ochilova N. Oliy maktab pedagogikasi. Darslik, Toshkent, "Aloqachi", 2008, 304-bet.
(3). To'xtaxodjayeva M.X., Nishonova S., Hasanboyev J., Usmonboyeva M., Madiyarova S., Qoldibekova A., Nishonova N., Sayidahmedov N. Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi). O'qituvchilar tayyorlash va pedagogika fani ta'lim sohasi bakalavriat yo'nalishi uchun darslik, Toshkent, O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010, 400-bet.

Matvapayev Azizbek Gaibnazar o'g'li (Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Yakka kurash" kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari namzoti)

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ta'lim transformatsiyasi sharoitida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish va rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Maqolada jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy kompetentligini pedagogik, metodik, kommunikativ, innovatsion, raqamli va refleksiv komponentlar asosida rivojlantirish zarurligi asoslangan. Shuningdek, transformatsion ta'lim muhitida bo'lajak mutaxassislarning kasbiy moslashuvchanligi, kreativ yondashuvi, sog'lom turmush tarzini targ'ib etish kompetensiyasi hamda ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim transformatsiyasi, kasbiy kompetentlik, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisi, kompetensiyaviy yondashuv, transformatsion ta'lim muhiti, raqamli pedagogika, innovatsion texnologiyalar, kasbiy tayyorgarlik, refleksiv kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kreativ yondashuv, sog'lom turmush tarzi, pedagogik kompetensiya.*

Матвапаев Азизбек Гаибназар Оглы (Доцент кафедры «Одиночный бой» Ургенчского государственного университета имени Абу Райхона Беруния, кандидат педагогических наук)

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. *В данной статье анализируются специфические аспекты формирования и развития профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры в контексте образовательной трансформации. Статья основана на необходимости развития профессиональной компетентности учителя физической культуры на основе педагогических, методических, коммуникативных, инновационных, цифровых и рефлексивных компонентов.Также освещается профессиональная гибкость будущих специалистов в условиях трансформационной образовательной среды, их творческий подход, их компетентность в пропаганде здорового образа жизни и возможности использования инновационных педагогических технологий в образовательном процессе.*

Ключевые слова: *трансформация образования, профессиональная компетентность, будущий учитель физического воспитания, компетентностный подход, трансформационная учебная среда, цифровая педагогика, инновационные технологии, профессиональная подготовка, рефлексивная компетентность, коммуникативная компетентность, личностно-ориентированное образование, творческий подход, здоровый образ жизни, педагогическая компетентность.*

Matvapayev Azizbek Gaibnazar ugli (Associate Professor of the Department of "Single Combat", Candidate of Pedagogical Sciences, Urgench State University named after Abu Raykhon Beruniy)

SPECIFIC FEATURES OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL TRANSFORMATION

Annotation. *This article analyzes the specific aspects of the formation and development of professional competence of future physical education teachers in the context of educational transformation. The article is based on the need to develop the professional competence of a physical education teacher based on pedagogical, methodological, communicative, innovative, digital and reflexive components. It also highlights the professional flexibility of future specialists in a transformational educational environment, their creative approach, their competence in promoting a healthy lifestyle, and the possibilities of using innovative pedagogical technologies in the educational process.*

Keywords: *Educational transformation, professional competence, future physical education teacher, competency-based approach, transformational learning environment, digital pedagogy, innovative technologies, professional training, reflexive competence, communicative competence, person-centered education, creative approach, healthy lifestyle, pedagogical competence.*

Kirish (Introduction). XXI asrda jahon ta'lim tizimida kechayotgan tub o'zgarishlar pedagogik faoliyat mazmuni, kasbiy tayyorgarlik modeli hamda mutaxassis kompetentligiga qo'yiladigan talablarning yangilanishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, oliy pedagogik ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorlik kasb etishi bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash mazmunini transformatsiyalash zaruratini yuzaga keltirdi. Mazkur jarayon jismoniy tarbiya ta'limi tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini zamonaviy talablar asosida takomillashtirishni dolzarb ilmiy-pedagogik muammoga aylantirmoqda.

Ta'lim transformatsiyasi tushunchasi ilmiy adabiyotlarda ta'lim mazmuni, metodlari, texnologiyalari hamda boshqaruv tizimining zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlarga mos ravishda sifat jihatdan yangilanishi sifatida izohlanadi. Ushbu jarayon faqat ta'lim shaklining o'zgarishi bilan emas, balki pedagogning kasbiy funksiyalarining kengayishi, innovatsion faoliyatining kuchayishi hamda refleksiv qobiliyatlarining rivojlanishi bilan ham tavsiflanadi [1].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Bugungi kunda jismoniy tarbiya o'qituvchisining faoliyati an'anaviy sport mashg'ulotlarini tashkil etish bilan chegaralanmay, sog'lom turmush madaniyatini shakllantirish, ta'lim oluvchilarning jismoniy va psixologik holatini monitoring qilish, raqamli vositalardan foydalanish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etishni ham qamrab olmoqda. Shu sababli bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida kasbiy kompetentlikning tarkibiy komponentlarini qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

J.Raven kompetentlikni shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma, tajriba va individual sifatlar majmui sifatida izohlaydi [2]. Olim fikriga ko'ra, kompetentlik nafaqat bilimlarni egallash, balki ularni real vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini ham ifodalaydi. Mazkur yondashuv jismoniy tarbiya pedagoglari tayyorlash tizimida ham muhim ahamiyat kasb etadi. A.K. Markova esa pedagog kasbiy kompetentligini pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirishga imkon beruvchi psixologik, metodik va shaxsiy sifatlar integratsiyasi sifatida talqin qiladi [3]. Tadqiqot nuqtayi nazaridan ushbu qarash bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining metodik, kommunikativ va refleksiv tayyorgarligini bir butun tizim sifatida baholash imkonini beradi.

Ta'lim transformatsiyasi sharoitida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslanadi:

–tizimli yondashuv;
– kompetensiyaviy yondashuv;
–shaxsga yo'naltirilgan yondashuv;
–faoliyatli yondashuv;
–refleksiv yondashuv;
–aksiologik yondashuv.

Tizimli yondashuv kasbiy kompetentlikni alohida elementlar yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro bog'langan yaxlit pedagogik tizim sifatida qarash imkonini beradi. Mazkur tizim motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat, kommunikativ va refleksiv komponentlardan iboratdir.

Kompetensiyaviy yondashuv natijaga yo'naltirilgan ta'limni nazarda tutib, bo'lajak o'qituvchilarning real pedagogik vaziyatlarda mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi [4]. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv esa talabaning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasbiy tayyorgarlikni tashkil etishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida kasbiy identifikatsiya va pedagogik refleksiyani shakllantirishda muhim o'rin tutadi [5].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ta'lim transformatsiyasi jarayonida jismoniy tarbiya pedagogiga qo'yilayotgan talablar ham tubdan o'zgarmoqda. Hozirgi bosqichda pedagog quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur:

1) metodik kompetensiya;
2) sog'lom turmush kompetensiyasi;
3) innovatsion kompetensiya;
4) kommunikativ kompetensiya;
5) raqamli kompetensiya;
6) refleksiv kompetensiya;
7) loyihaviy kompetensiya.

Ayniqsa, raqamli ta'lim vositalarining jadal rivojlanishi jismoniy tarbiya ta'limida videoanaliz, biometrik monitoring, LMS platformalari, virtual mashg'ulotlar va sport diagnostikasi texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirmoqda [6].

Bugungi kunda xorijiy tajribada ham bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashning kompetensiyaviy modellari keng qo'llanmoqda. AQSHda PETE (Physical Education Teacher Education) modeli asosida pedagoglarning sog'lom turmush madaniyati, refleksiya va innovatsion faoliyat kompetensiyalari rivojlantiriladi [7]. Finlandiyada esa jismoniy tarbiya pedagoglari tayyorlashda amaliy faoliyat va tadqiqotchilik kompetensiyalariga ustuvorlik beriladi [8].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Ta'lim transformatsiyasi sharoitida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish masalasi pedagogik nazariya va amaliyotda muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimida jismoniy tarbiya pedagogiga qo'yilayotgan talablar faqat sport mashg'ulotlarini tashkil etish bilan cheklanmay, balki sog'lom turmush madaniyatini shakllantirish, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, pedagogik jarayonni boshqarish hamda ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda faoliyat yuritishni ham qamrab olmoqda. Shu sababli bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish ta'lim transformatsiyasining ustuvor vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Transformatsion jarayonlar natijasida jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyati mazmuni sezilarli darajada kengayib bormoqda. An'anaviy ta'lim tizimida asosiy e'tibor sport texnikalari va jismoniy mashqlarni o'rgatishga qaratilgan bo'lsa, bugungi kunda pedagogning faoliyati metodik, diagnostik, kommunikativ, raqamli va refleksiv kompetensiyalar bilan boyimoqda. Mazkur holat bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonida kasbiy kompetentlikning tarkibiy tuzilmasini qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Bundan tashqari, refleksiv komponentning ahamiyati ham ortib bormoqda. Refleksiya pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilishi, mavjud kamchiliklarni aniqlashi hamda kelgusidagi rivojlanish strategiyalarini belgilash imkonini beradi. Jismoniy tarbiya o'qituvchisining refleksiv tayyorgarligi pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, kasbiy moslashuvchanlikni ham ta'minlaydi.

Shuningdek, aksiologik komponent ta'lim transformatsiyasining ma'naviy asosini tashkil qiladi. Chunki jismoniy tarbiya pedagogi yosh avlodda sog'lom turmush madaniyatini shakllantiruvchi asosiy subyektlardan biri hisoblanadi. Shu bois sport etikasi, pedagogik qadriyatlar, sog'lom turmush tarzi va insonparvarlik tamoyillari kasbiy kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Ta'lim transformatsiyasi bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini integrativ tizim sifatida rivojlantirishni talab etmoqda. Bu esa pedagogik ta'lim mazmunini yangilash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga tatbiq etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Ta'lim transformatsiyasi sharoitida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish jarayoni faqat alohida kompetensiyalarni rivojlantirish bilan chegaralanmaydi. Mazkur jarayon bo'lajak mutaxassisning kasbiy shakllanishini yaxlit tizim sifatida tashkil etishni, ta'lim mazmuni, metodlari va pedagogik texnologiyalarni zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Shu nuqtayi nazardan, jismoniy tarbiya pedagoglarini tayyorlashda nazariy tayyorgarlik, amaliy faoliyat va shaxsiy rivojlanishning integrallashuvi alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari ustuvorlik kasb etmoqda. Chunki an'anaviy o'qitish modeli asosan bilimlarni uzatishga qaratilgan bo'lsa, transformatsion ta'lim modeli real pedagogik faoliyatni modellashtirish, muammoli vaziyatlarni yechish hamda kasbiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga yo'naltiriladi. Shu sababli bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashda amaliy mashg'ulotlar, pedagogik vaziyatlar tahlili, loyihaviy faoliyat va refleksiv monitoring tizimlarini keng joriy etish zarur hisoblanadi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda pedagogik amaliyot alohida o'rin tutadi. Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash, sport mashg'ulotlarini loyihalash, jamoa bilan ishlash hamda ta'lim oluvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda faoliyat yuritish ko'nikmalarini egallaydilar. Ayniqsa, maktab amaliyoti davomida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'z kasbiy faoliyatining real sharoitlari bilan tanishib, pedagogik vaziyatlarni hal qilish tajribasini shakllantiradilar.

Ta'lim transformatsiyasi jarayonida pedagogik amaliyotning mazmuni ham yangilanib bormoqda. Avvallari amaliyot asosan kuzatuv xarakteriga ega bo'lgan bo'lsa, hozirgi bosqichda u diagnostik, analitik va refleksiv faoliyat bilan boyitilmoqda. Talabalarning sport mashg'ulotlarini videoyozuv asosida tahlil qi-

lishi, biometrik monitoring natijalarini o‘rganishi hamda o‘z faoliyatini baholash mexanizmlarini qo‘llashi refleksiv kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References):

[1]. Сластенин В.А. Педагогика. Москва, “Академия”, 2008, с. 114–118.

[2]. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. London, H.K. Lewis, 1984, 251 p.

[3]. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва, “Знание”, 1996, с. 34–39.

[4]. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. “Народное образование”, Москва, 2003. № 2, с. 58–64.

[5]. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение. Москва, “Педагогика’, 1996, с. 71–74.

[6]. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. Москва, “Физкультура и спорт”, 1988, с. 96–102.

[7]. Kirk D. Physical Education Futures. London, Routledge, 2010, p. 56–62.

[8]. Niemi H. The Finnish Teacher Education System. Helsinki, University of Helsinki Press, 2015, p. 44–49.

Qurbanov Botir Qo‘ziyevich (Urganch davlat Tibbiyot instituti tyutori;
e-mail: qurbanovbotir.81@gmail.com),
Xamidov Vohid Sobirovich (O‘zbekiston xalqaro Islom akademiyasi “Zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari” kafedrasi dotsenti, fizika-matematika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD);
e-mail: ykhamidov@gmail.com)

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FIZIKANING OPTIKA BO‘LIMIDAN LABORATORIYA ISHLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida fizika fanining optika bo‘limini o‘qitishda laboratoriya ishlarini tashkil etishning zamonaviy metodikasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar asosida laboratoriya mashg‘ulotlarini tashkil etishning pedagogik va metodik jihatlari yoritilgan. Optika bo‘limi bo‘yicha o‘quvchilarning tajriba o‘tkazish ko‘nikmalarini shakllantirishda virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va interaktiv dasturlarning didaktik imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, optik hodisalarni o‘rganishda raqamli platformalardan foydalanish o‘quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirish, mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan laboratoriya ishlari o‘quvchilarning fizik jarayonlarni chuqurroq tushunishiga, tajriba natijalarini tahlil qilish ko‘nikmalarining rivojlanishiga hamda o‘qitish jarayonining interaktivligini oshirishga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli texnologiyalar, fizika ta’limi, optika, virtual laboratoriya, interaktiv simulatsiya, tajriba metodikasi, ta’lim innovatsiyasi, maktab fizikasi.*

Курбанов Ботир Козиевич (Ургенчский государственный медицинский институт, преподаватель;
e-mail: qurbanovbotir.81@gmail.com),
Хамидов Вахид Собирович (Международная исламская академия Узбекистана, Доцент кафедры современных информационных и коммуникационных технологий, Доктор философии (PhD) в области физики и математики; e-mail: ykhamidov@gmail.com)

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО РАЗДЕЛУ «ОПТИКА» НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. *В статье рассматриваются методические основы организации лабораторных работ по разделу «Оптика» в школьном курсе физики на основе цифровых технологий. Особое внимание уделяется применению виртуальных лабораторий, компьютерных симуляций и интерактивных образовательных ресурсов. Показано, что использование цифровых технологий способствует повышению эффективности учебного процесса, развитию исследовательских навыков учащихся и формированию научного мышления. Предложены методические рекомендации по организации лабораторных занятий по оптике в условиях общеобразовательной школы. Результаты исследования подтверждают, что применение цифровых технологий в лабораторных работах способствует более глубокому пониманию физических явлений и активизации познавательной деятельности учащихся.*

Ключевые слова: *цифровые технологии, физическое образование, оптика, виртуальная лаборатория, симуляция, методика обучения.*